

HORVÁTH BARNA A JOGBÖLCSELET POLIHISZTOR KÉPVISELŐJE

Boleratzky Loránd

nyilvános rendes egyetemi magántanár

Horváth Barnával 1949 augusztusában kerültem közelebbi kapcsolatba, amikor a miskolci evangélikus jogakadémia megszűntével a budapesti tudományegyetem jogi karának nemzetközi jogi tanszékére mellé osztottak be intézeti tanárnak. Ő Gajzágó László félreállítása után került a tanszékre.

Valamivel több, mint két hónapot dolgoztunk együtt. Jómagam zömmel a nemzetközi jogi szemináriumi üléseket készítettem elő és ezeken szerepeltem. Emellett az ő igen alapos nemzetközi jogi jegyzékének a korrektúrájával és a hallgatókkal foglalkoztam. 1949 novemberében feleségével együtt nagy nehézségek közepette illegális úton elhagyta az országot. A nehézségek abból adódtak, hogy azokban a napokban borzasztó esőzések voltak és ezért eltévedtek a határon. Hol magyar, hol osztrák területre tévedtek, de ez csak utólag derült ki. Végül is sikerült biztonságba kerülniük, és hosszabb ausztriai tartózkodás után New Yorkba jutni. Horváth Barnát valószínűleg az készítette az ország elhagyására, hogy bár 1945-ben beválasztották a Magyar Tudományos Akadémia tagjai közé, azonban 1949-ben annak „átszervezésekor” tanácskozó taggá degradálták, ez viszont egyenértékű volt tagsága megszüntetésével. Ez a tény, valamint az, hogy megtagadta azt, hogy Moór Gyula jogbölcseleti tanszélére javaslatot tegyen, azt a meggyőződést keltette benne, hogy mivel nem marxista, állását rövidesen ő is el fogja veszíteni. Ebből következett az a gondolata, hogy jobb lenne, ha idejében külföldre távozna.

New Yorkban a New School of Social Research tanára lett, ez azonban csak nagyon szerény megélhetést biztosított a számára, mivel a jogbölcseletet - nem lévén kötelező tárgy - csak néhány ausztrál és kínai hallgató vette fel. 1956-ban a Voice of America szolgálatába lépett, és itt dolgozott 1964-ben történt nyugdíjba meneteléig.

Horváth Barnával később sem szakadt meg a kapcsolatom. Állandó levelezésben álltunk egymással, és folyamatosan tájékoztattam az itthoni eseményekről, amelyekre ő „Lujzika” aláírású levelekkel válaszolt. Amikor 1965-ben meglátogattam bátyámat Clevelandban, meghívott egy hétre Washingtonba, ahol elvitt a kongresszusi könyvtárba, ahol saját könyveimet is megnézhettem. A Fehér Házat és a Capitoliumot is akkor láttam először.

Véget nem érő beszélgetéseket folytattunk. Itt tudtam meg, hogy 1929-től naponta vezetett naplót, és ebben életének minden apróbb eseményéről is beszámolt. Az általa elbeszéltek közül nagyon jól emlékszem az egyikre. Amikor a kolozsvári egyetem professzora volt, valószínűleg 1942-ben került sor Alpár András kormányzó-gyűrűs doktori avatására. Amikor a jelölt néhány sort felolvasott a disszertációjából Horváth Barna észrevette, hogy a szöveg az ő egyik tanulmányából való volt. Amikor már hosszabb ideje tartott a felolvasás, a mellette ülő hadtestparancsnok azt súgta a fülé-be, hogy még életében nem hallott ilyen unalmas dolgot. Horváth Barna nem mondta meg neki, hogy tulajdonképpen a tábornok órála mondott nem éppen hízelgő véleményt. Alpár András később ügyész, majd a valuta-ügyészség vezetője lett. Ebben a minőségében hallgatta ki Ordass Lajos evangélikus püspököt abban a büntető ügyben, ahol a püspököt deviza-követelés be nem jelentése

miatti bűncselekmény elkövetésével vádolták. Négyszemközt közölte a püspökkel, hogy ő személyesen nem tartja bűnösnek, de utasítást kapott az eljárás lefolytatására. A püspök azt felelte neki: „ügyész úr, nehéz lesz a lejtőn megállni.” Később, más ügyből kifolyólag őt magát is elítélték, de mielőtt elhagyta az országot, elnézést kért a püspöktől.

Horváth Barna többször tartott előadást Európában: Zürichben, Berlinben, Freiburgban, Koppenhágában és Genfben. Abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy a hatvanas években Bécsbe utazhattam, és előadását meghallgathattam. Ezt követően azonban már csak a levelezés maradt, és a feleségével és leányával való időnkénti találkozás. Hosszan tartó betegség után 1973. március 3-án érte a halál. Mivel családját anyagilag nem akarta terhelni, nem költözött össze gyermekeivel. Hinghami [Massachusetts] temetéséről készült fényképen csak családjának néhány tagja állta körül koporsóját.

Horváth Barna tisztában volt azzal, hogy a jogelmélet bonyolult tanulást igényel. Hogy tájékozódni tudjon az ember, otthonosnak kell lennie a filozófiában, szociológiában, politikatudományban, pszichológiában. A jogelméleti irodalom zavarba ejtően gazdag. Horváth Barna szerényen megjegyezte, hogy a legtöbb, amit az ember remélhet annyi, hogy legyen valamilyen tájékozottsága az egészről, és azután végezzen mélyfúrást néhány részterületen. Horváth Barna azonban hihetetlen szorgalommal igen széleskörű tudást mondhatott magáénak, elsősorban a szociológia területén. Bár sokra értékelte Kelsent, de abban nem értett vele egyet, hogy a jog nem tiszta norma, ahogy Kelsen gondolta, nem is tiszta tény, hanem örökös vonatkoztatás tényektől normákhoz és normáktól tényekhez. A jog a dolgok egy szemléletmódja. A jog ideológia. Webertől megtanulta a jogi eljárások primitív dualizmusát és a hivatásbeli tradíció mérhetetlen fontosságát. A jogot csak a jogászok elméjének, gondolkodásmódjának a tanulmányozásán keresztül érthetjük meg. Verdross-tól azt tanulta meg, hogy a jog más normáktól azáltal különbözik, hogy saját szerveinek aktusaként realizálódik. Horváth Barna az erre alapozott megfogalmazása szerint: a jog a legfejlettebb társadalmi eljárás, mert a legintézményesebb, a legfejlettebb, leghatásosabb és legtöbb kölcsönösséget nyújtja. Laski mindennekfelett a gondolat morális pátoaszával hatott rá. Csodálta a minden művében fellelhető „buzgó szabadságvédelmet”. Meggyőzően tártá fel a szocializmus magyarázatát. A politikai filozófiai irodalom kitűnő szakértőjének tartotta és a szabadság bajnokának.

Horváth Barna többször foglalkozott a jogállam, a diktatúra és a demokrácia összefüggéseivel. Ugyancsak foglalkoztatta a parlamentarizmus és a képviseleti demokrácia igazi értelme, amelyből sokan kiábrándultak, mert alkalmatlannak találták a 20. század válságainak a megoldására. A demokráciát nem tartotta valódi néphatalomnak, mert csak a rosszul informált választók uralmát jelentette, olyan emberekét, akik rendszerint pontosan nem is tudják, hogy mire és kire szavaznak. A demokrácia rendszerint az informálatlan polgárok általános választójoga, mert csak listák között választhatnak. Horváth Barna számára a közvetlen demokrácia új módszere a közvélemény-kutatás intézménye, amely lehetővé teszi a választók akaratának folyamatos figyelését és a képviselők tevékenységével való összevetését. Az a fontos, hogy az informálatlan szavazó helyett a felkészült, tájékozott, hozzáértő állampolgárok dönthessenek. Az államok szuverenitásának merev fenntartása helyett a jogközösség demokratikus alkotmányának a kimunkálása lenne a legfontosabb. Horváth Barna részletesen érvelt a harc és jog viszonyának vizsgálatára, a pacifikáló tevékenység mellett. A jog feladata a harc korlátozása békés küzdelemmé, versennyé, termékeny együttműködéssé finomítása. A természetjog, amely az embernek veleszületett, és nem az állam által adományozott joga - a klasszikus jogelméletek központi fogalma - a történelem folyamán a meglévő világi és egyházi hatalmakat konzerváló rendszerként

jelent meg a történelem folyamán. Horváth azonban a görög szofistáktól kezdve pontosan rámutatott a másik szerepre, ti. a forradalmasító hatásra is. A természetjog kettős szerepe úgy értendő, hogy a konzerváló szerep a múltbeli, az embert születésénél fogva megillető jogok megtartását biztosítja. A forradalmi szerep, - amely akkor jelenik meg, ha az embert megillető jogok hiányoznak - ezek visszaszerzését, vagy pedig a meglévő jogok megszüntetését célozza meg, ez utóbbi esetben negatív szerepet játszik. Ugyanígy lehetséges a jogbölcsületnek is konzervatív vagy forradalmi szerepet biztosítani. Az előbbi a törvény védő-oltalmazó értelmezését jelenti, az utóbbi a forradalmi, a marxista értelmezés a jogbölcsületnek a mindenkori uralkodó osztályok érdekeinek megfelelő értelmezést biztosítja. A nemzetiszocialista jogértelmezés szerint nem a jogrend védelmét kell szolgálnia a jognak, hanem a nemzetiszocializmus érdekeit kell mindenkor kiszolgálnia.

Horváth Barna hatalmas irodalmi munkásságot mondhat magáénak. Hatalomelméletét a liberalizmusnak és a szocializmusnak az ötvözete jelenti, főleg Laski hatása nyomán. A politikai szervezetben kereste a kivezető utat, amely megoldja a parlamentarizmus és a képviselői demokrácia válságát. Bár ezt az utat nem találta meg, mégis nagy érdeme, hogy rámutatott az alternatívákra, amely egyfajta értelmiségi kiútkeresést jelentett a két háború közti politikai dilemmákra nézve.

*A tanulmány első változata megjelent:
Életformálók. Budapest, Szerző magánkiadása, 2007*